

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

Tarımsal Ar-Ge mi dediniz?

Türkiye’de sayılar Ar-Ge alanında yapılan çalışmaların ve desteklerin giderek arttığını gösteriyor olsa da, nitelikli araştırma ve araştırmacı konusunda çözülmesi gereken temel sorunlar bulunuyor.

Hatırlarsanız geçtiğimiz ay **tarlasera**’nın kapak konusu “Türkiye’de tarımsal Ar-Ge”, editör arkadaşlar tarafından hazırlanan yazıda işlenmişti. Ancak, dergide Türkiye’de öne çıkan Ar-Ge örneklerinin müellifleri tarafından ele alınmamış olmasına da pek şaşırmadım. Bu durumu **tarlasera** editörlerinin yeterli çabayı göstermedikleri şeklinde yorumlamak gibi bir kolaycılığa kaçmaktansa, Türkiye’deki tarımsal Ar-Ge açmazını bir kez daha anlatmaya çalışacağım.

Geçen sayıda, Nobel ödüllü 110 bilim insanının hazırlayıp imzalayarak dünyadaki tüm hükümet başkanlarına gönderdikleri mektubu sizlerle paylaşmış ve mektubu Türkiye’den pek bir imzalayanın olmadığını belirttikten sonra yazıyı “Türkiye gibi zengin tarımsal biyoçeşitliliği ve üretim potansiyeli olan bir ülkenin bilim insanlarının şu veya bu nedenle modern biyoteknolojiden uzak durmaları tarımsal Ar-Ge’de ne durumda olduğumuzun ya da olabileceğimizin resmini açık bir şekilde göstermektedir” şeklinde tamamlamıştım. Bu satırları yazarken, söz konusu mektubun web sayfasına girerek imza listesine baktım. Bir ayda birkaç kişi daha imzalamış ama önceki tespiti teyit edercesine bunlar arasında hiç ziraatçı akademisyen yok!

Aslında bu tarımla sınırlı bir sorun değil. Türkiye’nin uluslararası üne sahip ender bilim insanlarından Celal Şengör’ün “Newton Neden Türk Değildi?” başlıklı kitabı bu sorunun kaynaklarını herkesin anlayabileceği şekilde anlatıyor. Tabii okuyana ve okuyup da anlayana! Celal Şengör son yayımlanan “Bir Toplum Nasıl İntihar Eder?” başlıklı kitabının arka kapağında ise bu durumu şöyle özetliyor: “Türkiye bir bilim ülkesi değildir. Ürettiği bilim de birkaç kişisel istisna dışında dünya ölçeğinde tamamen ihmal edilebilir

Tarımsal Ar-Ge çalışmalarını yapacak araştırmacılar kadar politika belirleyicilerin de gerek dünyayı gerekse yakın çevremizi iyi inceleyip ona göre karar vermeleri gerekiyor. Bu da dönüp dolaşıp ilköğretimden itibaren eğitim sisteminin yeniden evrensel değerlere göre düzenlenmesini zorunlu kılıyor.

düzeydedir. Türkiye’nin bu bilim fakirliği, sanayisine ve ticaretine de yansımıştır. Özgün hemen hiçbir sanayi ürünü olmayan Türkiye, ticarete de, tarımda da gariban olup, örneğin yazılım oluşturmak gibi akıl ve bilgiden başka hiçbir sermaye istemeyen son derece kolay ve getirisi büyük bir işi dahi yapamamaktadır. Türkiye’de (askerlik hariç) hemen hiçbir konuda bir ehil insanlar sınıfı yoktur.” Bu tespitlere (son olaylar ışığında askerlik de dahil!) katılmamak mümkün değil.

Üniversite çok ancak kalite yetersiz

Bu tespitlerin tarımdaki yansımaları üzerinde birkaç örnek vermeden önce, söz konusu kitabın önsözünden bir alıntı daha paylaşmak istiyorum. Yine Türkiye’nin yetiştirdiği uluslararası şöhrete sahip bilge kişilerden Prof. Dr. Doğan Kuban’a İstanbul Teknik Üniversitesi’ndeki (İTÜ) eğitim ve araştırma kalitesindeki düşüşün nedenini sorduğunda aldığı yanıt: “Bizi sayılar mahvetti!”

Evet, sayılar, rakamlar ve anılar birçok şeyi açıklıyor gibi... Örneğin, Cumhuriyet kurulduğunda 10 milyon kadar olan ve yüzde 75’i kırsalda yaşayan nüfusumuz bugün 80 milyon ve artık kırsalda genç nüfus neredeyse yok denecek düzeyde. Her ne kadar, yaklaşık sekiz kat artan nüfusu beslemekte büyük bir sıkıntı yaşamıyorsa da bunun sürdürülebilir olup olmadığı büyük bir soru işareti!

İşin daha vahim boyutu ise eğitim ile ilgili. Bugün yaşadığımız sıkıntıların yani “bizi sayılar mahvetti” saptamasının altında yatan mesaj, hızla artan nüfusun ihtiyacı olan kaliteli eğitimin sağlanamamış olması. Bu da yaşamın hemen her alanında diplomalı cahillerden oluşan bir kitle yaratmış. Örneğin, bugün neredeyse hemen her ilde bir üniversite ve her ilçede bir yüksek okul kurulmuş olması gerçek anlamda bir üniversite eğitimi verildiği anlamına gelmiyor. Aynı şey ziraat fakülteleri için de geçerli. Türkiye ekonomisinde tarımın önemini anlatan en önemli girişimlerden birisi olan ve daha Ankara Üniversitesi kurulmadan 30 Ekim 1933’te açılan Yüksek Ziraat Enstitüsü, daha sonra Ziraat Fakültesi’ne dönüştürülmüş ancak bugün sayıları otuzu bulan ziraat fakültelerindeki eğitim günün ihtiyaçlarına yanıt veremeyecek duruma düşmüştür. Bu kadrolardan anlamlı bir Ar-Ge faaliyeti beklemek ya da Türkiye’deki tarımsal sorunları tespit edip çözüm üretmelerini beklemek de büyük

Meslek örgütleri ve sözcüleri gerçek sorunları tespit etmek ve bunlara bilimsel veriler ışığında gerçekçi çözümler önerme çabasına giremiyor

iyimserlik olur. Yukarıda değindiğim gibi kişisel çabalarıyla istisna oluşturan birkaç kişinin varlığı genel sıkıntının varlığını görmezden gelmemize engel olmamalı.

Burada tabii ki Ar-Ge kavramı üzerinde bir iki hususu hatırlatmakta yarar var. Bir tarafta bilim için yapılırken, diğer yanda bir sorunu tespit edip ona çözüm üretmek ayrı süreçlerdir. Ne yazık ki bizde her ikisi de pek yok; zira bunu yapacak bilimsel düşünce gelişmemiş. Çoğu durumda bu kavramların bir karmaşa içerisinde bulunduğunu görüyoruz. Örneğin, son zamanlarda adı hoş olmayan şeylerle anılan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK) proje desteği için başvurduğunuzda, değerlendirme formunda hakemlere ilk sordukları şeylerden biri projenin özgün olup olmadığı, diğeri de bunun ekonomik getirisinin ne olacağı. Burada "ben şunu merak ettim, araştıracağım" (tabii ki bilimsel yöntemlere uygun olarak) deme şansınız pek yok. Deseniz de destek alamazsınız.

Maddi destek çözüm değil

Sayılar... Geçtiğimiz sayıda, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) bünyesindeki 49 araştırma enstitüsünde yılda 250 araştırma projesinin sonuçlandırıldığı; 2002 yılında 11 milyon TL olan araştırma bütçesinin 2016 yılında 318 milyon TL olduğu vs. gibi sayılar veriliyordu. Yani devlet Türkiye Cumhuriyet tarihinde görülmemiş miktarlarda bir Ar-Ge kaynağı dağıtıyordu. Bu elbette sevindirici bir husus. Ancak, özellikle son

318

milyon TL

2016 yılında devlet tarafından Ar-Ge için ayrılan bütçe

10 yılda gerek TÜBİTAK gerekse Tarım Bakanlığı tarafından dağıtılan ve müthiş miktarda artan tarımsal Ar-Ge desteklerinden sağlanan elle tutulabilir bir sonuç da yok! Aynı şey, sayıları kırkı geçen teknoparklar için de geçerli.

Demek ki, mantar gibi üniversite açmakla, araştırma enstitüsü ve teknopark kurmakla ve hatta bunlara her türlü parasal desteği sağlamakla bir yere varı-

lamıyor. Bütün mesele, burada sorunun nereden kaynaklandığını doğru teşhis edip ona göre tedbir almak.

Burada yine dönüp dolaşıp nitelikli araştırmacı konusuna odaklanmamız gerektiği gerçeğiyle yüzleşmek durumundayız. Örneğin, son 20 senede Bakanlıktan çok sayıda eleman yurtdışına yüksek lisans yapmak üzere gönderildi. Bunların çoğu Türkiye'ye dönüşte yüksek lisans tezlerini Türkçe'ye çevirip şu veya bu üniversiteden uzaktan kumandalı doktora derecesi sahibi, hatta dışarıdan sınava girerek doçent oldu. Bunlar arasında yine önemli bir kısmı imkan bulduklarında yeni kurulan ziraat fakültelerinde öğretim üyesi oldu. Şimdi bakıyoruz, bu fakülteler de Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) asgari koşullarını sağlayıp birkaç öğretim üyesi ile doktora programları açıyor. Bakanlık adına yurtdışında doktora yapanlar da ya ilk fırsatta üniversitelere geçti ya da uzmanlık konularında

DÜŞÜNCELER

→ araştırma yürütecek yerde Bakanlıkta idari görevlere getirildi.

Sıkıntının sadece Bakanlık araştırma enstitüleri ile sınırlı olduğunu sanmayın. Üniversitelerde de durum bundan pek daha iç açıcı değil. Daha geçenlerde tesadüfen şahit olduğum bir olay bunun kanıtı. Prestijli bir üniversitede pek şöhretli bir akademisyen hiç sıkılmadan 2-3 öğretim üyesiyle Gıda ve Tarım doktora programı açmaya girişmiş ve epeyce mesafe kat etmişti. Sıkıntı tabii ki sadece şu veya bu kişide değil, bence sistemle ilgili.

Ne yazık ki araştırmacıda bulunması gereken analitik düşünme yetisini oluşturmadan yayın sayılarına bakarak doçent ve profesör unvanı dağıttığınızda veya yapılan yayınlara, niteliğine bakmadan, parasal ödül verdiğinizde o öğretim üyeleri de çıkar iki tekerrürlü denemelerle tez yazdırır.

Nitelikli araştırmacılar gerekiyor

Geçtiğimiz ay Çukurova bölgesinde mısır hasadı yapılmıştı. En çok konuşulan konu bu sene fiyatların düşük olmasıydı. Arada bir konuşulan diğer konu da ekim alanları artmış olmasına rağmen verimde gözlenen düşüşlerdi. Bunun yegane sebebi, yıllardır ısrarla uygulanan mısır monokültürü. Mısırın görece kolay ve hibrit mısırın yüksek verimli ve dolayısıyla yüksek getirili bir ürün olması, üreticilerin çoğunun neredeyse 15 yıldır münavebe yapmadan aynı tarlaya mısır ekmesine neden oldu. Buğday, soya, mısır münavebesi uygulayan üretici sayısı ise neredeyse parmakla sayılacak

Bugün neredeyse hemen her ilde bir üniversite ve her ilçede bir yüksek okul kurulmuş olması gerçek anlamda bir üniversite eğitimi verildiği anlamına gelmiyor.

kadar az. Hal böyle olunca da, gerek toprağın yorgun düşmesi gerekse hastalık ve zararlılarla mücadelenin zorlaşması verimi de kaçınılmaz olarak düşürecek.

Bu konuda üreticinin bilinçsiz olması ve kısa vadeli kazanç peşinde olması kadar, başta ziraat mühendisleri olmak üzere, ilgili meslek örgütlerinin sorumluluğunu da unutmamak gerekiyor. Tabii bir de bir türlü akılcı bir üretim politikası oluşturup hayata geçiremeyen Bakanlık yetkililerini...

Ne yazık ki meslek örgütleri ve sözcüleri, bilinen sorunları her yıl tekrarlamaktan öteye geçemiyor. Hiçbiri ideolojik saplantıları ve kişisel tercihlerini bir yana koyarak gerçek sorunları tespit etmek ve bunlara bilimsel veriler ışığında gerçekçi çözümler önerme çabasına giremiyor. Örneğin, mevcut toprak ve iklim koşullarında çevreye en az tahribatı vererek verimliliği arttıracak yöntemleri geliştirip uygulamak yerine hâlâ 4 milyon hektar tarım alanının daha sulamaya açılmasını önermek doğayı hoyratça mahveden Sovyetler Birliği kafasından kurtulamadığımızın bir göstergesi.

Tabii ki tarımsal Ar-Ge çalışmalarını yapacak araştırmacılar kadar politika belirleyicilerin de gerek dünyayı gerekse yakın çevremizi iyi inceleyip ona göre karar vermeleri gerekiyor. Bu da dönüp dolaşıp ilköğretimden itibaren eğitim sistemimizin yeniden evrensel değerlere göre düzenlenmesini zorunlu kılıyor.

Özetle, tarımsal Ar-Ge konusunda sayılar ziraat fakülteleri, araştırma enstitüleri, teknoparklar, araştırmacılar, araştırma projeleri ve en önemlisi Ar-Ge için ayrılan parasal desteklerin son 15 yılda müthiş düzeyde arttığını gösteriyor. Ne var ki bunların tarımda yaşanan sıkıntıları çözmeye yönelik başarıları belki bir ya da iki örnek dışında neredeyse yok düzeyinde. Bunun yegane çözümü ise artan rakamlara takılıp kalmak yerine, nitelikli araştırmacı yetiştirmede karşılaştığımız sıkıntının köküne inip gerekli tedbirleri almaktır. ■

